

ΑΝΤΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗΣ

ΟΙ ΚΕΡΑΙΕΣ
ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΟΥ II

Ταξιδεύοντας με άλλους 30+1 συγγραφείς στον κόσμο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

© Copyright Ανταίος Χρυσοστομίδης – Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.,
Αθήνα 2013

Έτος 1ης έκδοσης: 2013

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρονης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5633-5

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΟΝ Β' ΤΟΜΟ	13
-----------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ

Χέρτα Μύλερ	21
Μάσιμο Καρλότο	41
Αντρέι Κούρκοφ	63
Πέτερ Εστερχάζι	79
Αντόνιο Σκάρμετα	105
Γκράχαμ Σουίφτ	119
Αβραάμ Γεοσούα	147

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΔΥΣΗ

Σεμπάστιαν Μπάρου	165
Αμίν Μααλούφ	187
Χαβιέρ Μαρίας	201
Χένινγκ Μάνκελ	213
Ντόνα Λεόν	233
Σάρα Ουότερς	249
Ίαν Ράνκιν	265
Αλάα Αλ-Ασουάνι	281

Νταβίντ Γκρόσμαν	297
Κάντερ Άμπντολαχ	317

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΑΜΕΡΙΚΗ, ΠΑΝΩ ΚΑΤΩ ΚΑΙ ΠΛΑΓΙΩΣ

Σέσαρ Άιρα	333
Εδγάρδο Κοζαρίνσκι	357
Λεονάρδο Παδούρα	377
Ντανιέλ Τσαβαρία	415
Άννη Πρου	433
Πίτερ Κάρεϊ	451
Τζέφρι Ευγενίδης	465
Ίρβιν Γιάλομ	479

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΜΟΝΟ ΕΥΡΩΠΗ

Ουμπέρτο Έκο	501
Ενρίκε Βίλα-Μάτας	547
Τζόναθαν Κόου	565
Αντόνιο Λόμπο Αντούνες	583
Τούμας Τράνστρεμερ	605
Περ Βέστμπεργκ	615
 ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	623
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	625
ΣΚΗΝΟΘΕΤΕΣ	632
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	634

στους

Γιώργο Μπράμο
Μικέλα Χαροκοπίδη

και
Σταύρο Ξαρχάκο

Μια γάτα καθισμένη σ' ένα χαλί δεν είναι ιστορία.

Μια γάτα καθισμένη στο χαλί του σκύλου είναι
η αρχή μας ιστορίας.

TZON ΛΕ ΚΑΡΕ,
Οι κεραίες της εποχής μου, τόμος Α'

Γράφουμε ίσως επειδή φοβόμαστε να πεθάνουμε,
ή ίσως επειδή θέλουμε να προκαλέσουμε τον θά-
νατο, ή ίσως επειδή θέλουμε να επιστρέψουμε στη
μήτρα της μητέρας μας. Μπορούν να είναι πολλοί
οι λόγοι. Κυρίως όμως επειδή η ζωή δεν μας αρκεί.

ANTONIO ΤΑΜΠΟΥΚΙ,
Οι κεραίες της εποχής μου, τόμος Α'

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΟΝ Β' ΤΟΜΟ

Αυτός ο δεύτερος τόμος των *Κεραιών της εποχής μου* ξεκινά με ένα Νόμπελ και κλείνει πάλι με ένα Νόμπελ. Η επιλογή αυτή έχει τον αναμφισβήτητο συμβολισμό της: όπως και να το κάνουμε, παρά τις γρίνιες που κατά καιρούς ακούγονται για τις επιλογές της Σουηδικής Ακαδημίας, το βραβείο αυτό εξακολουθεί να είναι το πιο έγκυρο στον χώρο της λογοτεχνίας, το μόνο βραβείο που πραγματικά γράφει ιστορία και με τις προτάσεις του διαμορφώνει αναγνωστικές τάσεις σε παγκόσμια κλίμακα. (Γι' αυτό και κάθε χρόνο, ιδιαίτερα όταν η ανακοίνωση του νικητή συμπίπτει με την Έκθεση της Φρανκφούρτης, δηλαδή πολύ συχνά, ο εκνευρισμός και ο ενθουσιασμός, τις ώρες που προηγούνται της επίσημης ανακοίνωσης του νέου νικητή, πηγαίνουν χεράκι χεράκι. Κι αν ο νικητής είναι φίλος, δικός σου άνθρωπος και δικός σου συγγραφέας, όπως ο Μάριο Βάργκας Λιόσα, πιάνεις τον εαυτό σου ενθουσιασμένο να αγκαλιάζεται με τους Ισπανούς ατζέντηδές του, σαν να κέρδισες το βραβείο εσύ ο ίδιος. Αν πάλι ο νικητής δεν έχει ουσιαστικά μεταφραστεί στην Ελλάδα, όπως ήταν η περίπτωση του Ίμρε Κέρτες ή της Χέρτα Μύλερ, τότε αρχίζει ένα είδος γολγοθά, τρέχεις και δεν προλαβαίνεις, να κερδίσεις εσύ τα δικαιώματα, να κάνεις την καλύτερη πρόταση στο όνομα του εκδοτικού σου οίκου, να ασκήσεις όση γοητεία διαθέτεις – όλα παίζουν ρόλο στον τόσο πεζό και τόσο μαγικό κόσμο της λογοτεχνικής παραγωγής.)

Ο συμβολισμός όμως δεν σταματά εδώ. Οι δύο νομπελίστες λογοτέχνες αυτού του τόμου είναι δύο εξαιρετικοί αλλά δύσκολα προσβάσιμοι λογοτέχνες. Και οι δύο –η Χέρτα Μύλερ από επιλο-

γή, ο Τούμας Τράνστρεμερ από ανάγκη – αποφεύγοντας τις πολλές συνάφειες με τους δημοσιογράφους και τις τηλεοπτικές κάμερες. Κι από αυτή την άποψη, η τιμή που μου έκαναν να δεχτούν να συνομιλήσουν μαζί μου, καθώς και η συγκίνηση που ένιωσα γνωρίζοντάς τους, με έκαναν να αποφασίσω να τους δώσω τις δύο τιμητικές θέσεις του τόμου. Άλλωστε η συνέντευξη της Μύλερ, τόσο σπαρακτική και τόσο εκ βαθέων, θα έπαιρνε δικαιωματικά την πρώτη θέση σε αυτό εδώ το βιβλίο, ακόμα κι αν η Ρουμανογερμανίδα συγγραφέας δεν κέρδιζε ποτέ το Νόμπελ λογοτεχνίας.

Ο τόμος κλείνει με τον Περ Βέστμπεργκ, το +1 του υπότιτλου *Ταξιδεύοντας με ακόμα 30+1 συγγραφείς στον κόσμο*. Ο Βέστμπεργκ είναι γνωστός στη Σουηδία λογοτέχνης αλλά δεν είναι με αυτή την ιδιότητα που βρίσκεται εδώ, μαζί με τους άλλους τριάντα συγγραφείς. Ο Βέστμπεργκ περιλαμβάνεται στον τόμο με την ιδιότητα του φίλου του Τράνστρεμερ αλλά κυρίως με την ιδιότητα του μέλους της επιτροπής που κάθε χρόνο αποφασίζει ποιος θα κερδίσει το Νόμπελ λογοτεχνίας.

Μερικές φορές τα πράγματα δένουν ωραία μεταξύ τους.

Ο δεύτερος αυτός τόμος των *Κεραιών* έρχεται φορτωμένος με την αγάπη των αναγνωστών που αγκάλιασαν από την πρώτη στιγμή αυτή την έντυπη εκδοχή των συνεντεύξεων που κάνουμε τα τελευταία χρόνια με τη Μικέλα Χαρτουλάρη. Δίπλα και κόντρα σε όσους αρκούνται να αντιμετωπίζουν τα βιβλία ως ένα συνηθισμένο καταναλωτικό προϊόν, χρήσιμο μονάχα για κάποιων ωρών εύκολη διασκέδαση, υπάρχουν εκείνοι οι αναγνώστες, οι πολλοί αναγνώστες, οι δημιουργικοί αναγνώστες, που βλέπουν τη λογοτεχνία σαν ένα παράθυρο στον κόσμο, ένα παράθυρο που μένει διάπλατα ανοιχτό στη γνωριμία και την κατανόηση του κόσμου τον οποίο ζούμε αλλά ελάχιστα κατανοούμε. Είναι ωραία η αίσθηση να μοιράζεσαι με χιλιάδες αγνώστους σου τα πράγματα που αγαπάς – έχει κάτι από τη γεύση και την ψευδαίσθηση της αιωνιότητας.

Ο τόμος αυτός χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος

περιλαμβάνονται συζητήσεις με συγγραφείς που έκανα μόνος, χωρίς τη Μικέλα Χαρτουλάρη. Κάποιες φορές η Μικέλα, για επαγγελματικούς συνήθως λόγους, δεν μπορούσε να έρθει μαζί μας, κι έτσι έμενα μόνος να αντιμετωπίσω το θεριό. Στα υπόλοιπα τρία μέρη –εξαίρεση η συνάντηση με τον Τράνστρεμερ– πήραμε μαζί τις συνεντεύξεις που παρουσιάζονται εδώ. Η ευθύνη της επεξεργασίας και της ερμηνείας τους βαραίνει, όμως, μονάχα εμένα.

Όπως μπορεί πολύ εύκολα να διαπιστώσει ο αναγνώστης, ο διαχωρισμός είναι, κι αυτή τη φορά, καθαρά γεωγραφικός – χωρίς να αποκλείονται άλλου είδους προεκτάσεις, όπως στο κεφάλαιο «Ανατολή και Δύση», στο οποίο με κάποιους συγγραφείς συζητάμε και θέματα που αφορούν τις διαφορές μεταξύ των δύο κόσμων, της Ανατολής και της Δύσης. Τώρα που η ταξινόμηση είναι έτοιμη, σκέφτομαι πόσο τυχερός είμαι που κατάφερα να φτάσω ως τη Χιλή προσπαθώντας να αποκωδικοποιήσω το μεγάλο μυστήριο της λογοτεχνίας, να βρω τα σημάδια της μαγείας που νιώθουμε κάθε φορά που ανοίγουμε ένα βιβλίο – όσοι, τέλος πάντων, τη νιώθουμε. Ο κόσμος είναι πράγματι μικρός και μέγας, στις τέσσερις γωνιές της γης όλα είναι διαφορετικά κι όλα ίδια. Και οι συγγραφείς – τους αποκάλεσα θεριά; δεν είναι θεριά, εναίσθητοι άνθρωποι είναι που κάποιες φορές προσπερνάνε με παρρησία τον δικό τους μικρόκοσμο και προσπαθούν να βρουνε αλήθειες που ψάχνουμε όλοι μας – είναι κι αυτοί διαφορετικοί και ίδιοι μεταξύ τους, ο καθένας με τις εμπειρίες του, ο καθένας με το ταλέντο που του αναλογεί, ο καθένας με τον αγώνα που έχει δώσει για να γίνει κύριος της γραφής του και της τέχνης του.

Γι' αυτό και ο τόμος αυτός μοιάζει με τον προηγούμενο και, ταυτόχρονα, έχει τα δικά του, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Όπως και στον προηγούμενο τόμο, προσπάθησα να επιλέξω διαφορετικά είδη γραφής για τον κάθε συγγραφέα, ανάλογα με ποιο ύφος θεωρούσα ότι του πήγαινε καλύτερα. Κάποιες φορές υπήρξα, από αυτή την άποψη, λίγο πιο τολμηρός από ότι στον προηγούμενο τόμο. Δεν μπορείς να γράφεις για λογοτεχνία και να μη φροντίζεις την τέχνη του λόγου σου.

Να προσθέσω ότι ο μέσος όρος ηλικίας των συγγραφέων που φιλοξενούνται είναι χαμηλότερος από την περασμένη φορά – οι περισσότεροι είναι στην ακμή των δυνατοτήτων τους, ζούνε τη χρυσή τους εποχή, έχουν ακόμα τα περιθώρια να συνεχίσουν να μας εκπλήσσουν ευχάριστα στο μέλλον. Ίσως όμως τελικά να είναι πάλι οι γερόλυκοι αυτοί που κερδίζουν τις εντυπώσεις – σκέφτομαι τον Έκο, σκέφτομαι τον Αντούνες.

Οι *Κεραίες της εποχής μου* είναι αφιερωμένες στους Γιώργο Μπράμο, Μικέλα Χαρτουλάρη και Σταύρο Ξαρχάκο. Στον προηγούμενο τόμο εξήγησα τους λόγους της αφιέρωσης στους δύο πρώτους. Να εξηγήσω τώρα την τρίτη αφιέρωση.

Με τον Σταύρο Ξαρχάκο είμαστε φίλοι από το μακρινό πλέον 1983. Δούλευα τότε στο περιοδικό *'Ένα και είχα* αποφασίσει να του πάρω μια συνέντευξη. Ματαίως κάποιοι συνάδελφοι – παλιότερες καραβάνες από μένα – μου εξηγούσαν ότι ο Ξαρχάκος δεν μιλάει ποτέ, ή σχεδόν ποτέ, στον Τύπο. Δεν με έπεισαν. Από τη μέρα που, μαθητής ωδείου ακόμα, είχα ακούσει την εισαγωγή με τα μπουζούκια στο τραγούδι *Τα δάκρυνά μου είναι καντά ήθελα* να τον γνωρίσω. Και το '83, με την ιδιότητα πλέον του δημοσιογράφου και με τις πρόσφατες τότε μουσικές του *Ρεμπέτικου* στο κεφάλι μου, επέμενα. Μέχρι που ο βράχος υποχώρησε. Και λίγο καιρό μετά ήμασταν φίλοι.

Από τότε οφείλω στον Σταύρο μερικές από τις πιο μαγικές στιγμές της ζωής μου. Είναι οι στιγμές που κλεινόμαστε σε ένα δωμάτιο, βάζουμε κάποια μουσική στη διαπασών, και καθόμαστε και ακούμε με θρησκευτική προσοχή – εγώ ως μαθητευόμενος, εκείνος ως έμπειρος μουσικός που όμως δεν έχασε ποτέ τον ενθουσιασμό για την τέχνη του. Ακούμε συνήθως Μάλερ αλλά και Μότσαρτ και Μπετόβεν και άλλους, μερικές φορές επιλέγοντας απλώς τον διευθυντή ορχήστρας (Μπέρνσταϊν, η αδυναμία του) ή τον σολίστα (ο Χόροβιτς άλλη μεγάλη αδυναμία του). Ακούμε όμως επίσης πολύ Θεοδωράκη και Χατζιδάκι, καθώς και ανέκδοτο Ξαρχάκο όταν, μετά από φορτικές πιέσεις μου, απο-

φασίζει να ανοίξει τα συρτάρια του, ή όταν ηχογραφεί κάτι καινούργιο και θέλει να μοιραστεί μαζί μου τη συγκίνηση της πρώτης ακρόασης.

Ήταν φυσικό, όταν ετοιμάζαμε τον πρώτο κύκλο των τηλεοπτικών *Κεραιών*, να του ζητήσω μουσικές για τη σειρά. Ενθουσιάστηκε, είπε αμέσως το ναι. Από πολύ νέος τρέφει έναν ιδιαίτερο σεβασμό για την τέχνη της γραφής την οποία θεωρεί ανώτερη από την τέχνη της μουσικής – και η άποψή του αυτή έχει ανάψει πολλές σχετικές συζητήσεις μεταξύ μας, αυτή όμως είναι μια άλλη κουβέντα. Από τότε οι τηλεοπτικές *Κεραίες* τρέφονται με τις μουσικές του, και πολλές φορές, ενώ έγραφα αυτό το βιβλίο, οι μουσικές αυτές ερχόντουσαν να μου κάνουν παρέα, να ντύσουν εικόνες, να σχολιάσουν λέξεις, να γεννήσουν ιδέες. Το βιβλίο αυτό, επομένως, είναι και δικό του.

A.X.
Αθήνα, Αύγουστος 2013

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κατά μόνας